

DIMENSIUNI COMUNICATIVE ÎN CADRUL INSTRUIRII JURIDICE

Nicolae SADOVEI,
doctor în drept, conferențiar universitar

Generalități. În calitatea noastră de *homo sapiens*, ne aflăm într-o permanentă căutare, într-o dorință de a ne autorealiza, sub o formă mai mult sau mai puțin *monistă*, de ordin materialist sau spiritual. Dorința respectivă de a căuta și atinge noi culmi este o condiție *sine qua non* pentru existența noastră și ca persoane, indiferent de domeniul formării, cât și realizării profesionale, având un scop care este, de regulă, bine determinat – succesul nostru ca profesioniști într-un anumit mediu profesional. În acest sens un loc aparte în dezvoltarea respectivă îl ocupă procesul de *instruire*, în calitatea acestuia *de a învăța pe alții*, după spusele extrem de simple dar memorabile ale marelui didactician *Jan Comenius*, totodată, *învățându-ne pe noi*, explicând aceasta printr-o nevoie continuă de autodezvoltare și autoformare.

Instruirea în general, precum și instruirea juridică în special, ar reprezenta un nonsens absolut dacă ar fi percepută în afara comunicării. Singura posibilitate pe cât de eficientă, pe atât de naturală, în calitatea noastră dublă pe care o avem de profesioniști ai Dreptului și, respectiv, profesioniști ai Universității, constă în transmiterea mesajului bine conturat în cadrul specialității și specializării, pe care le deținem, celorlalți actori ai sistemului de instruire juridică universitară – studenților, prin intermediul *dimensiunilor cunoscute ale comunicării*.

Posibilitatea ipotetică de a argumenta existența nondreptului este la fel de efemeră ca și respectiva posibilitate, la fel de ipotetică de a argumenta existența în sine a dreptului, dacă nu am utiliza mecanismul natural al comunicării. În ambele cazuri enunțate *in extremis* utilizăm, aflându-ne în fața studentului-jurist, aceleași metode vechi de când există aulele universitare ale lumii, prin străduința și dedicarea noastră de a transmite valorile mesajului de specialitate. Comunicarea didactică, în calitatea acesteia de modalitate a instruirii juridice, are o multitudine de fațete cu o expresivitate diferită, cuprinzând toată gama diversificată a tehnicilor și metodelor cunoscute acestui domeniu interesant al cunoștințelor umane.

Ca și formă de interacțiune în cadrul instruirii, comunicarea are o multitudine de forme:

- începând de la *comunicarea verbală*, cel mai adesea utilizată de către noi în procesul transmiterii

informației pe care o deținem către studenți, viitorii profesioniști ai dreptului;

- trecând prin intermediul *comunicării nonverbale*, exprimate prin predarea prin gesturi și mimici și
- finalizând cu *comunicarea paraverbală*, caracterizată, la rândul-i, prin intensitatea, ritmul, tonul, ba chiar și tăcerile vocii noastre proprii.

În acest sens, lucrurile se mențin și, cu siguranță, se vor menține și pe viitor în același areal, pe cât de cunoscut, pe atât de așteptat și de repetabil: se va deschide ușa aulei universitare, se vor auzi pașii profesorului, se va simți apropierea acestuia de catedră și o multitudine de perechi de ochi se vor aținti într-o singură direcție, aproape simultan cu micșorarea cuantumului decibelilor tembrului emis de totalitatea vocilor celor prezenți pe băncile aulei în cauză. Aceștia, ca și actori într-o piesă regizată cu multă iscusință, din acest moment se vor afla în așteptarea unei voci cunoscute sau mai puțin cunoscute, dorite sau nedorite, calde sau reci, și *a unei priviri care deschide sau închide inimi*. Toate celelalte surse tehnice, începând de la cretă și finalizând cu utilizarea parametrilor audio, video sau de altă natură convențională ale calculatorului, vor reprezenta nici mai mult, nici mai puțin decât un apendice real sau virtual al titularului capacității de comunicare, al actorului principal în procesul respectivei instruirii juridice, adică al cadrului didactic. Și dacă avem drept scop instruirea nu doar a minților, ci și a inimilor celor prezenți în aula universitară, va trebui, de fiecare dată, să punem din nou și din nou degetul pe rana deschisă a ființei noastre, pentru a putea comunica și intercomunica, așteptându-ne la un *feed back* pe măsură din partea celor care au dorit sau au fost forțați să vină pentru a ne audia cursul respectiv.

Abilitatea de a motiva interlocutorul și de a genera situații motivante solicită din partea cadrului universitar atât o pregătire specială, cât și o relativă experiență în domeniu, aceasta fiind numită *atitudine comunicativă*. Trebuie să recunoaștem că funcția comunicativă exprimată prin *paraverbal* și *nonverbal* se învață, nu vine de la sine, iar în cazul lipsei acesteia studenții simt aproape automat acest lucru. Lectura expresiei emoționale ridică probleme asemănătoare cu perceperea și înțelegerea unui *limbaj verbal*, deoarece, în mod normal, universitarul prin funcția sa poate releva *personalitatea, competența*

sa profesională ca jurist, autoritatea lui ca om, vocația, maniera sau stilul de a vorbi și a expune conținuturile materiei curriculare, mișcările, gesturile, flexibilitatea vocală, entuziasmul, umorul, *indeosebi vis-à-vis de propria sa persoană*, elemente care oferă personalizare discursului său în fața viitorilor colegi de breaslă – juriști profesioniști. Toate acestea și susțin, și completează discursul didactic al universitarului în fața studenților.

În acest context, în cele ce urmează am dori să ne oprim puțin asupra unor dimensiuni comunicative, specifice, în opinia noastră, instruirii juridice.

1. **Aplicarea metodei „showului educațional” în procesul instruirii juridice.** Fiind de formație inițială profesioniști ai dreptului, cunoaștem faptul că disciplinele juridice, atât obligatorii, cât și opționale, diferă de la caz la caz, aflându-se pe linia atractivității materiei curriculare pe care o conțin nu doar la o anumită depărtare una de cealaltă, ci, uneori, la poluri diferite ca și interes. În acest sens, rolul cadrului universitar constă adesea în a face, inclusiv, și *show educațional*, pentru a menține cel puțin deschis interesul studentului pentru materia predată și pentru a nu crea respingerea studentului vis-à-vis de materia în cauză. În aceste cazuri, iarăși va trebui să ne transpunem în mod automat în pielea universitarului din noi, care, pentru majoritatea absolută a noastră ca profesioniști ai dreptului, este una de autopregătire, autoinstruire și autodepășire, utilizând în acest sens *comunicarea pe toate dimensiunile acesteia*.

2. **Imposibilitatea aplicării metodei experimentale în procesul instruirii juridice.** Probabilitatea de a trezi interesul viitorului jurist, în calitatea acestuia de persoană supusă instruirii în procesul educațional universitar, ține de mai mulți factori, unul dintre aceștia fiind *gradul de implicare a actorilor educației*. Aici intervine necesitatea unei comunicări centrate pe mai multe *metode euristice*, bazate pe studiu și cercetare prin descoperire, ce servesc la descoperirea unor cunoștințe noi în descoperirea adevărului. Una dintre metodele eficiente și cu un grad mare de impact în cadrul sistemului educațional universitar constă în efectuarea experimentelor, metodă care este mai puțin posibilă de a fi utilizată în cadrul instruirii juridice. Știința dreptului, fiind o știință din domeniul umanitar, este, de regulă, mai puțin compatibilă cu un astfel de instrument valoros al cercetării științifice, precum este experimentul, poate cu excepția științei criminalistice și a altor câteva subdomenii complementare dreptului. De aceea, pentru cadrul universitar, ca actor al sistemului educațional de la Facultatea de Drept, este importantă utilizarea altor metode eficiente pentru a suplini lipsurile apărute prin posibilitatea pierderii

unei anumite doze de credibilitate vis-à-vis de materia expusă studenților, datorită imposibilității utilizării metodei experimentale în procesul instruirii juridice. De aceea, există o permanentă și stringentă necesitate în a utiliza în acest caz metode euristice de alternativă, cum ar fi explicația, demonstrația etc., dar și metode centrate pe activitatea studentului: elaborarea proiectelor unor norme juridice de alternativă, studii de caz de natură juridică, rezolvarea unor cazuri pescuite din practica judiciară etc.

3. **Comportamentul comunicativ al universitarului în cadrul instruirii juridice.** Un alt aspect vis-à-vis de dimensiunile comunicative în cadrul instruirii juridice constă în comportamentul comunicativ al universitarului. Acesta poate acționa pe mai multe planuri asupra studentului-jurist: ca stimulent al activității intelectuale, catalizant în plan acțional, amplificator și modelator al relațiilor afective. Sensibilizarea studentului-jurist pentru activitate, provocarea interesului trebuie să devină o modalitate fundamentală de menținere și orientare a motivației pentru învățare pe parcurs, după cum înseși trăirile afective ale studentului, induse de comportamentul universitarului ca actor al sistemului educațional, acționează ca fundal stimulant sau, dimpotrivă, redundant pentru sine însuși și pentru alții. În acest sens, pentru cadrul didactic universitar esențială devine conștientizarea segmentului energetic al relaționării, adaptând o atitudine receptivă și flexibilă, cu intenția de a motiva studentul-jurist. O implicare generatoare de sens interacțional poate fi expresia unei maturități intelectuale și afective a universitarului care îi permite studentului atât afirmarea imaginii și respectului față de sine, cât și afirmarea imaginii și respectului față de terți. Astfel de manifestări susțin afirmarea competențelor de către ambii actori ai sistemului educațional juridic. În acest sens, în procesul de instruire juridică devin prioritare *formarea unei atitudini comunicative adecvate, dezvoltarea capacității empatică a universitarului și abilitatea de a motiva interlocutorul*. Atitudinea comunicativă este cel mai adesea evidențiată de diversele forme ale comunicării, fiind susținută de o serie întregă de formule verbale care exprimă disponibilitatea către dialog.

4. **Atitudinea empatică a universitarului în cadrul instruirii juridice.** Poate cea mai importantă dimensiune a instruirii, inclusiv a instruirii juridice, constă în atitudinea empatică a universitarului. Așa cum se menționează în literatura de specialitate, „empatia se construiește pe conștientizarea de sine; cu cât suntem mai deschiși față de propriile noastre emoții, cu atât suntem mai capabili să interpretăm sentimentele altora”¹. Absența empatiei este detectată, printre alții, la

psihopații criminali, la violatori și la cei care molestează copiii. Emoțiile oamenilor sunt transmise, de regulă, prin intermediul comunicării nonverbale, fiind foarte rar transmise prin vorbe, cum ar fi tonalitatea vocii, expresia feței, gestica ș.a. În acest sens îl vom cita pe unul dintre cei mai iluștri cercetători contemporani în domeniul inteligenței emoționale, pe Daniel Goleman, profesor asociat de la Universitatea Harvard: „*În măsura în care mintea rațională înseamnă cuvinte, emoțiile înseamnă nonverbal. Într-adevăr, când cuvintele cuiva sunt în dezacord cu ceea ce transmite de fapt, și aceasta la nivelul tonului vocii, al gesticii sau al altor canale nonverbale, adevărul emoțional constă în felul în care spune ceva și nu în ceea ce spune. Una dintre regulile empirice folosite în cercetările de comunicare este că 90 la sută din mesajul emoțional este nonverbal. Asemenea mesaje – anxietate în tonul vocii cuiva, iritare printr-o gestică foarte precipitată – sunt percepute aproape întotdeauna subconștient, fără a da o atenție specială naturii mesajului, ci doar primindu-l tacit și reacționând la el*”.²

5. Modificarea capacității de concentrare în cadrul procesului de instruire în dependență de schimbul orar. O componentă foarte importantă în cadrul procesului de instruire juridică ține de capacitatea de concentrare a actorilor educaționali: a universitarului și a studentului. În acest sens, în cadrul Facultății de Drept a USM studiile se efectuează în trei schimburi orare. Capacitatea de comunicare în cadrul fiecărui schimb este diferită și are un impact și asupra finalităților actului de instruire, care este diferit în ceea ce ține, pe de o parte, de universitar, iar, pe de altă parte – de student. Menținerea unui nivel înalt de concentrare a atenției pe o perioadă îndelungată de timp este condiționată de o serie de factori, cum ar fi gradul de interes și noutate al cunoștințelor, capacitatea de concentrare și efort voluntar etc. Potrivit cercetărilor efectuate în domeniul orarului educațional, dacă luăm ca repere extreme orele

8 dimineața, când încep cursurile, și 22 seara, când se încheie, din diagrama evoluției capacității de instruire pe parcursul unei zile rezultă următoarele:

- Cea mai mare productivitate a instruirii se înregistrează dimineața, între orele 9-11, după care curba capacității scade treptat, instalându-se oboseala, neatenția, plictiseala și chiar somnolența (în cazul studenților).

- Cea mai scăzută productivitate a instruirii este între orele 13-15. În general, după o oră și jumătate după prânz, curba capacității începe să crească treptat.

- După amiază curba capacității de instruire atinge cota maximă între orele 17³⁰-19³⁰, dar fără a-l egala pe cel de dimineață, după care scade treptat spre ora obișnuită de culcare.

Perioadele de maximă și minimă productivitate a instruirii variază de la persoană la persoană, în funcție de numeroși factori: deprinderile de învățare, bio-psiho-ritmul personal, programul de studii, capacitatea de concentrare și învățare, voința, motivația etc.

În concluzie, referirea atât la literatura de specialitate, cât și la propria experiență, permite de a conchide: oricât de mult s-ar încerca schimbarea de paradigmă a relației subiect-obiect în contextul instruirii juridice universitare, *cel care dă tonul acestei interacțiuni este universitarul*. De aceea, calitatea *actelor de comunicare* depinde esențial de gradul de *permisivitate* sau *nepermisivitate comunicativă* pe care o induce cadrul didactic universitar studenților săi.

Note:

¹ R.Larsen și al. *Cognitive Operations Associated With Individual Differences in Affect Intensity* // Journal of Personality and Social Psychology 1987, nr.53, citat după: D.Goleman. *Inteligența emoțională*. – București: Curtea Veche, 2007, p.137.

² D.Goleman. *Op. cit.*, p.139.